

HÁRMAN KÖDBEN.

I.

HÁRMAN valának együtt, akik megtehették, hogy elúnják a súlyos téli levegőt, mert gondjaikat fedél alatt is elintézhették. Megjárták magukat a faluban s aztán a «kaszinóban» pihenni letelepedtek. A kocsmáros beütötte magát az ajtón s az úri névre keresztelt különszoba küszöbén megállott.

— Jó hideg van itt! — állapította meg beismerően, mert kedvibe kívánt járni az idegen uraknak.

Amazok nem szóltak rá semmit, csak a kezüket dörzsölték össze szorgalmasan.

— Itt, a kaszinóban ugyanis — magyarázta a kocsmáros — csak szombaton este s vásárnap délután vannak vendégek. Akkor csinálunk tüzet, máskor nemigen, mert drága a fa.

A vendégek közül a legvárosiasabb külsejű didergő szájjal felkacagott, mintha jóízű tréfát hallott volna :

— Hahaha! Ez igazán jellemző! A fa hazájában drága a fa, spórolnak a tüzzel! Nagyszerű szín, találó különösség!

A kocsmáros rábámult a kacagóra s aztán félszeggel a második vendégre pillantott, aki otthonosabban érezte magát a «kaszinóban», mert tapogva rázta ki lábából a hideget s a sapkáját se vette le a fejéről, mint a másik kettő a kalapját.

— Értelmetlen barátja van az úrnak! — beszélt a kocsmáros tekintete a sapkás felé. Az visszahunyorgatott, mire a kocsmáros újra kinyitotta a száját :

— Éppég azért, instálom szeretettel! Innét minden jó fát elvisznek eladni, vagy feldolgozzák a javát. Nekünk csak az utója marad. Meg kell ezt érteni, kérem, szerkesztő úr!

— Jellemző, nagyon érdekes! — csókolgatta az ujjahegyét a városi s nem rejtegette örömét, amit láthatólag ennek az «érdekes» ténynek a megállapítása okozott.

A sapkás elnézően mosolygott s hirtelen feltaszította homlokáról vastag főbelijét.

— Valami fűtőanyagot hozzá! mégis, Gazsi!

— Fenyővizet?!

— Nem egyebet, de éppen azt! — játszott a szavakkal a sapkás s oldalról leste a városit, aki újból öröme gyulladt.

— Nagyon érdekes! Én fára gondolok s ő már tudja, hogy a fűtő-

anyag alatt fenyővizet kell érteni. Mihelyt használni tudom az ujjaimat, feljegyzem. Szín a riporthoz!

Kiújult szorgalommal dörzsölte tovább a kezét.

— Kolontos ember, — gondolta a kocsmáros — bár az is lehet, hogy túlon túl okos.

— Tüzet is csináltass, Gazsi. Városi emberek ezek s itt várják meg, amíg a vonat indul.

— Itt megvárhatják békességgel.

Kifordult az ajtón s néhány perc múlva nem egyedül jött vissza, hanem aprócska leánygyermek társaságában. Az ő kezében félliteres üveg volt s poharak, a leányka öle viszont egyenlőtlen fenyőfadarabokkal volt tele: hulladék léc, szarufavég, tönkök lefűrészelt s négy-ötbe hasított bútúje, mindenféle alakban és méretben, amikkel játékos gyermekek szívesen eltöltik az időt. A kocsmáros végigtörölte alsókarjával a legközelebbi asztalt s ráhelyezte az üvegneiműt. A leányka viszont szemközt térdelt a törpe vaskályhával s aztán a lábszáraira ereszkedett, mintha csakugyan játszani akarna.

— Hideg lesz itt ennek a bájos csöppségnek! — jóindulatoskodott a városi.

A kocsmáros azonban csúfondároskodásnak vette a megjegyzést, mert dühös lett s cselédriasztó hangon kiáltott a leánykára:

— Előbb gyujts bé abba a fűttőbe s azután bujj belé, ha már meg akarod sütni magadat, mint a naccsága. Az Isten se látott ilyen fázékony teremtetést, pedig az mindent lát.

A városi rájött, hogy a gyermek cseléd a «játékszereit» azért hozta be, mert tüzet akar csinálni. Gyakorlott füle azt is kifogta, hogy a gazda az imént a «naccsága» alatt azt az öngyilkos úrinőt gondolta, aki miatt ő most kiszállott ide. A jegyzőkönyvére gondolt, de fázott a keze s azért inkább a gyermeket nézte tovább olyan tekintettel, mint akinek hivatásával jár az apró dolgok gondos megfigyelése is. Látta, hogy amaz szűken elosztja a kályhában a szárazabb lécvégeket, majd óvatos építkezéssel ráhelyezi a vastagabb s nyersebb darabokat is, végül papirost gyúr az egész alá s aztán bőven megtetézi «épületét» a nedves maradékkal. A meggyújtott gyufa pillanatra megvilágítja hidegtől kimart kékfoltos kezefejecskéjét, aztán papirosba kap a láng, mire a gyermek gyorsan rácsapja az ajtót s várakozóan előredermed. A zömök vasalkotmány mérgesen dohog, aztán ijesztően elbőffenti magát s kékeszennyes füstöt vág ki az «orrlyukain».

A leányka még vár...

Lecsüngő karokkal figyel, hogy a repedt vasajtó mögött felderül a meleg fény s az iménti mérges szörnyeteg vékony sugárban szívja vissza fényes orrlyukaival a kibőffentett füstöt. Akkor olyan lesz a leányka arca, mint az oltárokon mosolygó szenteké és sovány karocskája kitáruul, mintha meg akarná ölelni a kályhát.

— Mennyi mindent megláthat az ember, ha van benne egy csepp

szociális érzék — akarta ünnepelni magát az ujságíró, de abba hagyta tüstént, mert letagadhatatlanul látta, hogy a leányka csak fáradt testének felegyensúlyozására tárta ki a karját s nem volt a mozdulatában semmi ölelés.

Csalódottan elfordult.

— Mindjárt meleg lesz, tanító úr! — jegyezte meg csak azért, hogy mondjon valamit.

— Lesz, de nem attól, hanem ettől — válaszolt a sapkás s határozottságot árult el, amikor először a kályhára s azután a fenyővízre mutatott.

Az apró szolgáló észrevétlenül odalett. A «tanító úr» is kitopogta lábaiból a fázást s a kezeit is használni tudta már: ügyesen megtöltötte a poharakat.

— Fogjuk meg, na! Magának se árt meg, festőművész úr!

A harmadik vendégnek nehéz, szeges bakancsa volt. Ő gyakrabban látogatta ezt a vidéket, ahol témát keresett az ecsetje alá. Tudta, hogy hogyan kell öltözködni az útra s volt felszerelése is hozzá.

A megszólításra elfordult az ablaktól s mérlázó arccal kiürítette a poharat. Aztán galléron ragadta az ujságíró, akinek megnedvesedett a szeme az erős italtól s tátogva csóválta a fejét.

— Ez csakugyan tűz!

— Ne kényeskedj, hanem gyere s nézd, amit mutatok, mert ez pennára való, nem ecsetre. Ha ezt én le tudnám festeni, úgy, hogy minden kiérződjék a képből, ami mögötte van, egyszeribe világhírű lennék s lenne pénzem, mint a pocsolya...

Hátuk mögé állott a tanító úr is s önérzetesen bizonyította:

— Itt aztán van festeni s írivaló elég.

Vagy az italtól, vagy a büszkeségtől, de megfényesedett neki is a szeme, amint *nézegette* azt, amit a másik kettő *látott*.

Köd volt kint, nehéz és sűrű. Az ablak alatt elvonuló útból előre s hátra négy-négy méternyi ha látszott. És ezen a nyolc méternyi látható területen, méternyi magasságban a földtől, vastag s gömbölyű fenyőfarönk úszott lassan a ködben. Az eleje nem látszott, s nem a vége sem, mintha titokzatos erő a végtelenségből hozná s odavinné.

Az ujságíró az ablakhoz nyomta az orrát.

— Érdekes! Mi ennek a furcsa jelenségnek a magyarázata?

— A köd! — kacagott a tanító.

— Azt én is tudom, — sértődött meg az ujságíró — de mitől olyan hosszú a fa s mi úsztatja a levegőben.

— Várj csak, — intette a festő — egybe meglátod...

S már látta is az ujságíró!

Két kerék döcögött lassan az ablak alatt, az emelte s vitte előre a fát a vastagon gomolygó ködben.

— Ez a vége! — mondotta a festő.

Új kép következett:

Két apró lovacska tapodta fásult ritmusban a ködöt. Előregörnyedt kucsmás ember tartotta a lovak kantárszárát olyan állandóvá meredt mozdulattal, mintha élete s a világ végéig így bandukolna. A lovak után újra két kerék döcögött *s ez emelte s vitte előre a ját a vastagon gomolygó ködben.*

— Ez az eleje! — mondotta ismét a festő.

Mire kimondotta, már eltűntek a lovak és a két kerék s a hosszú-hosszú rönk megint úgy úszott, mintha *titokzatos erő a végtelenségből hozná s odavinné . . .*

— De ez még nem minden! — intett türelemre a festő.

Az újságíró még tömpébbre préselte az orrát az ablaküvegen, mert új érdekességet látott. A magától úszó fán fiúgyermek ült, aki jobbkezét szőrujjasa balujjába, balkezét a jobbujjába dugta el, mint valami válltól-vállig érő hatalmas muffba. Meleg lélegzetét a mellére fújta a gyermek s lábai a felkötözött szénászsákban rejtőzködtek.

— Ez pedig a közepe — ejtette le a fejét a festő. — Ha ezt én meg tudnám festeni úgy, hogy minden látszódjék vagy inkább érződjék a képen, akkor . . .

Reménytelen legyintéssel fejezte be a mondatot.

— Nincs mit nézni tovább — riasztotta meg őket a tanító. — Ez most már így megyen napestig.

Büszkén hozzátette még:

— Az én embereim! Hordják a gyárba a fát.

— A tanító úr fáját?

— Dehogy! Nekem nincs! A magukét viszik, de az én munkám s érdemem, hogy ebbe a gyárba s nem a másikba viszik.

— Legalább a gyermeket otthon hagyhatnák az ilyen hideg időben — ébredt fel újra az újságíróban a szociális érzék.

— Azokra is szükség van! A lovak előtt állanak addig, amíg az emberek a talyigáról leemelik a fát.

— Keserves élet!

— Biza, nem közönséges. A mi földünk ez s a mi életünk. Csak az tudja, aki benne él . . .

— S a tanító úr? Most hogy élhet?

— Nem mondom, most már nem panaszkodhatom. Sokféle mesterség, mindenik hoz valamit. Fával, liszttel, zsírral, szalonnával, mindennel foglalkozom, ami a kezemügyébe esik. *Közvetítek!*

Megnyomta a szót, hogy bizonyítsa szakmabeliségét.

Az újságíró finoman mosolygott.

— S még az újságokat is informálja!

— Az már nem üzlet, nem azért teszem, — legyintett a tanító. — Azt kötelességemnek érzem. Mit gondol, a mi sorsunkban! Mégiscsak intelligens embernek érzem magamat, ha ide vert is le a kisebbségi sors, ahol most vagyok.

Az arca elborult, amikor megragadta a poharat s amíg felhajtotta

a csipős szeszt, hirtelen erősen kezdte érezni a maga kisebbségi tragédiájának a súlyát. Beszédmodorát is megváltoztatta s látszott rajta, hogy szívesen gyötri magát azokkal a keményveretű, parasztos szavakkal és kifejezésekkel, amiket azóta tanult meg, mióta «tanítóságától» bátran megtehetette, mert méltóságának már cseppet sem árthatott vele.

— Hallja-é! — meredt szembe ellenségesen az ujságíróval. — Mióta rám verték a huszonötöt s kidobtak az állásomból is, hogy a lábam se érte a földet, azóta az életem megváltozott, de a lelkem nem, higgye meg!

Az ujságíró riadtan fogadta ezt a kitörést, mintha felelősségrevonás lenne benne.

A festő viszont sebesen előkapta a ceruzáját s fagyos kézzel is vázlatot kapdosott a kimeredt emberről.

— Ez jó! Ez kifejező! Ez beszél! — szaggatta a mondatokat is keze mozgása szerint.

— Én osztán igen! Én beszélek, — értette félre a tanító, — mert jegyezzék meg az urak, hogy nincs itt élet s halál sincs, amiben ne lenne benne a kisebbségi tragédia.

— Hiszem! — bölintott komolyan az ujságíró, a festő meg szó nélkül kapdosott tovább a jobb kezével.

— Egyet se, amíg meg nem hallgat egészen. Példát is mondok, ami bizonyít. Itt van ez az öngyilkossági eset, ami miatt táviratot küldtem a laphoz...

— Nana! — bátorodott meg az ujságíró. — Ez már az én mester-ségem, ezt én jobban értem. Kivizsgáltam a dolgot. Érdekes dolog, annyi bizonyos, de nem látok benne semmi kisebbségi tragédiát. Ideg-beteg, esetleg egészen örült asszony öngyilkossága, ennyi az egész. Lapszempontból az az érdekes benne, hogy: *a sűtőkemencében halálra pirította magát!* Ez lesz a riport címe. S még hozzá úri asszony volt, ami fokozza a dolog érdekességét. Nagyszerű lapanyag, az kétségtelen, de hol itt a kisebbségi tragédia?

A tanító győzelme biztos tudatában lehiggadt s gúnyosan nézett végig a vitakozón. Megtöltötte a poharakat s kihúzta az asztal alól a székeket.

— Ülünk le s osztán válaszolok erre a beszédre!

— Maradjon még egy kicsit, — kérte a festő, — mindjárt készen leszek.

— Haggya a nyavalyába, ne pirkáljon annyit. Hallgassanak ide: én azt mondom, hogy ez kisebbségi tragédia s bizonyítom is, amit állítok.

— Jó-jó! — mosolygott értelmesen az ujságíró. — Hiszen azt csinálunk belőle, természetesen. Én is tudom a kötelességemet. Magyar asszony volt s a férje román! Nem nehéz léleketni magyarázatot keresni! De magunk között...!

— Mondom, hogy várja meg, amíg felvilágosítom s azután ítélkezzék . . .

II.

A kis cseléd új «játékszereket» hozott be az ölében s megtömté velük a kályhát.

A nyers fadarabok sírni kezdtek a tűzön, mint a halálra ítélt s emiatt hidegre kitett macska-kölykök.

Az ablak alatt csikorogtak szüntelenül nehéz terhük alatt a ködbeveszett, láthatatlan szekerek. A tanító úr figyelt s összeráncolt homloka lassan kiengedett.

— Mesélhetek, — állapította meg nyugodtan, — mert embereim szorgalmasan dolgoznak. Darabonként egy lej az enyém. Ötszáz tőke már ötszáz lej, pedig annyi lesz ma, bizonyosan, ha nem több. Tudják-é, hogy hová viszik a fát? Pontosan abba a gyárba, ahol a tragédia történt. A munka nem állhat meg semmiféle tragédia miatt, mert ez az élet törvénye.

— Ámen! — fejezte be tréfásan az ujságíró.

III.

A fa sírt a tűzön s a láthatatlan szekerek . . . nyikorogtak . . .

— Onnét kezdem a történetet, — könyökölt az asztalra a tanító, — ahonnét tulajdon két szememmel láttam. Azt tudják, ügye, hogy mindjárt az elején lefogának a szigurancások. Ha meggondolom, volt is rá okuk, mert akkor még túlon túl bátor legény voltam s ami a szívémen, az a számon. Én megmondtam a véleményemet, én meg osztán! Hát egyszer azt találám mondani a csendőrőrmesternek, aki éppen a boromat itta, hogy csak ne ugráljon, mert ha megharagszunk, karóval is kiverjük őket innét. Hisze nem mondtam komolyan, csak azért, hogy botránkoztassam őket, de ő komolyan vette, a bolond. Másnap már Szentgyörgyön voltam. Nem jószántomból mentem, azt elhihetitek, hanem vittek. Elsőbben is megkaptam a magam porcióját, a huszonötöt s azután bézártak a pincébe s felém se néztek vagy három napig.

— Persze, ki se hallgatták, — vetette közne az ujságíró.

— Nem is nagyon esdekeltem utána, mert, akit «kihallgattak», azt vérbegübülve hozták vissza a pincébe. De nem magamról akarok most beszélni . . . Mondom, három napig felém se néztek . . .

— Hálaistennek! — javította ki előbbi szavát az ujságíró.

— Hálaistennek, — hagyta helyben a tanító is. — De, hogy folytassam, egész nap a pinceablak előtt állottam s kukucskáltam keservesen, hogy mi történik az udvaron. Néha le is térgyepeltem, mint az Oltáriszentség előtt, ha már nagyon rogyadozott a lábom a fáradságtól.

— Miért nem ült le? — kérdezte a festő.

A tanító elképedt erre a naivságra.

— Fájt a . . . no, hallja ! — világosította fel durván az értelmetlen embert.

— Bocsánat ! Nem akartam megsérteni ! — engesztelte a festő.

— Én megértem ! — igazolta magát az ujságíró.

— Nem emlékszem már pontosan, — nézett el a fejük fölött a tanító, — hogy a második, vagy a harmadik nap történt-e, de mintha most is a szemem előtt volna : három ember jött bé az udvarra, két férfiú s egy asszony. Maguktól jöttek, nem kísérte őket senki. Jobbmódú falusiak voltak, ismertem őket. Az egyiket Karácsonynak hívták, azelőtt magyar volt, most román. A másik férfiú szép szál székelly ember, kapaszkodó, becsületes fajta. Az asszony Karácsonynak a felesége, de az egész környék tudta, hogy leánykorában a másikhoz húzott. Még abban a helyzetemben is arra gondoltam, amikor így láttam őket, hogy az a fejrénypár inkább találna Kelemenhez, mert így hívták a székellyt. Váltig csodám volt az is, hogy a két férfiú nem vezett össze az asszony felett, hanem inkább még összebarátkoztak. Kelemen azt mondotta, mikor hazajött a háborúból s a másik mellett találta az asszonyt : «Itt vannak a fái erdők, a miénkek, nem másé s mégis a zsidó vállalkozók híznak rajta. Állítsunk fűrész mő is !» Karácsony azt felelte erre : «Biza, ez igaz ! Társuljunk össze». Így lehetett valahogy, mondom, mer ennek már nem voltam tanúja, csak úgy elképzelem. Elég annyi, hogy megegyeztek s közös vállalkozásban felállították a fűrész mőt. Nagy híre volt ennek akkor a vidéken, hogy harisnyás emberek mernek vállalkozni. De az üzlet jól indult, magam is ott vágattam deszkát, amikor az egyházközség megszavazta a tanítói lakás rendbehozatalát. Akkor is ismerkedtem össze velük.

Ivott s úgy folytatta tovább :

— Mondom, látom őket hárman s a csuda öl meg, hogy mit keresnek itt, ezen a szomorú helyen, jószántukból. Figyelek erősen s hát látom, hogy Karácsony sugdosni kezd az egyik hóhérral, aki ott ténfergett az udvaron s «munkára» várakozott. Az vigyorg. Karácsony nemkülönben. Na, gondolom, ezek besúgók, ha nem egyéb, bár arról a Kelemenről el nem hittem volna egy világért sem, ha más mondja. Elég szomorú, hogy ilyen is akad a fajtánkból, mert akadt éppen elég, elhíhetik. Úgy elszomorodtam, hogy még a sajtásról is elfelejtkeztem, ami a legkisebb mozdulatomra is belehasított a tomporomba.

— Hát ez elég szomorú is, — vélte a festő.

— Hallgassa csak, mert most jó a java. Töprekedésem közben észre se vettem, hogy a főnök is lejött már s hát ott áll Kelemen előtt. Olyan éles hangja volt, hogy az embernek az agyáig hasított, ha hallotta.

— Maga azt mondotta, hogy még nem biztos? — kiabált a Kelemen arcába.

— Nem tudom, mire érti, — fehéredett el a szép szál ember.

— Csak maga ne tagadjon. Ennek a becsületes román embernek mondta — mutatott Karácsonyra a főnök.

— Mondhattam sok mindenre. Ártatlan dolog az.

— Igen? Mindjárt meglátjuk! Hogy mondta? Mire mondta? — fordult ismét Karácsonyhoz.

— Azt mondta, amint jöttünk hárman az úton, hogy még nem biztos s arra értette, hogy Erdély még nem a románoké, mert még minden megváltozhatik . . .

Kelemen arca piros lett, azt hiszem, hogy csak most jött rá, hogy hol van s mi történik vele. Bizonyos, hogy az a gazember valami ürüggyel csalta a sziguranca udvarára. A főnök kacagott.

— Nem biztos!? Bizonyítsátok be neki, hogy biztos!

— Szörnyű vigyorgás lepte meg erre az egész társaságot. Karácsony is vigyorgott s még az asszony arcán is valami mosolygásfélét láttam, azt biz én. De furcsa mosolygás volt ez, inkább ijesztő, mint kellemetes. A főnök intett alantosainak s már tudtam, hogy mi következik, mert én is átestem rajta. Négy ember egyszeribe lekapta a lábáról Kelemen s hasra fektette a földön. Ma sem értem, hogy hogyan lehetek olyan buták, hiszen az ilyesmit padon, deresen könnyebb elintézni. Ők azonban más módszerrel dolgoztak: az egyik megoldotta Kelemen harisnyáját s tépte le az alsót is. Az asszony kimeredt szemmel nézte, mint valami eszelős. Akkor melléje, az asszony mellé ugrott Karácsony s megfordította:

— Most fordulj el! Ez nem fejjérnépnek való látvány! — parancsolta.

— Kelemen már úgy feküdt a földön, mintha Erdélyt ölelné. Egy ember a jobb karjára állott, egy a balra. Ez kettő. A harmadik a lábaira ült, úgy nyomtatta le. A negyedik elvégezte a dolgát a harisnyával s az alsóval s megsuhogtatta a mogyorófabotot: lám, jól kézre áll-e!

— Most fordulj vissza — parancsolta Karácsony újra az asszonynak.

A bot már lecsapott. Ama negyedik, aki kezelte, minden sújtásnál leguggolt, hogy alkalmasabban üssön a pálca. Mintha valami furcsa, idegen táncot járna, úgy mozgott szüntelenül, amíg leszámolta pontosan a 25-öt. Én az asszonyt néztem s mondhatom, nem is tudtam róla levenni a szememet. Az orcája vonaglott, minden ütésnél, amint amannak megcsapdosott testrésze repedt, hasadt az ütések nyomán. A 25 leszámolása után megrúgta a főnök Kelemen, aki egyetlen hangot ki nem adott a torkán a verés alatt.

— Most már biztos? — kérdezte. — Kelemen nem felelt.

— Még egy adagot!

A második 25-nél az asszony már aprókat sikoltozott s a szeme is minduntalan fehérre fordult, mintha kegyetlenül ölelgetné valaki. Én is különösen éreztem magamat. A fületem hasogatta a sikoltozás, de azért nem tudtam otthagyni az ablakot, mintha odakötöztek volna . . .

— Érdekes! — szakította félbe az újságíró.

— Rettenetes! — mondotta a festő. — Ha ezt én . . .

— Nem szaporitom a szót — folytatta a tanító. — A harmadik 25 alatt az asszony már úgy sikoltzott, mintha kacagott volna s magam szinte a falra másztam valami ismeretlen indulat hatása alatt. Akkor az a detektív, aki a Kelemen lábán ült, megszólalt:

— Nem mozog!

— Állítsátok talpra! — parancsolta a főnök.

— Felállították s el nem felejttem soha azt az arckifejezést, amivel Kelemen az asszonyra tekintett. Azt hiszem, miatta állotta ki háromszor is a 25-öt.

— Na, most már biztos? — kérdezte a főnök.

— *Nekem* már biztos — tántorodott meg Kelemen.

— Akkor elmehetsz!

A detektívek röhögtek. Karácsony is röhögött. Az asszony csak nézte Kelement, amint az elfordult s rendbeszedte a ruháját. Még akkor is nézte, amikor Kelemen lassú lépésben kifelé indult a kapun. Én is néztem s láttam, hogy a fehér harisnyán átütnek a piros foltok. Akkor émelyegni kezdtem, mintha sokat ittam volna s ma is azt mondom, hogy csak erős természetem mentett meg a halálos rosszulléttől. Hiába hunytam le a szememet, úgy is magam előtt láttam Kelemen vérről áztatott harisnyáját s állandóan csengett a fülem az asszony sikoltozásától. Semmiképpen sem értettem a dolgot. Később aztán, amikor kidobtak az állásomból s «úr» lettem, mert nem dolgoztam semmit, volt időm olvasgatni eleget. Akkor olvastam valami könyvet, amiből megértettem, hogy az az asszony «hisztérikus» lehetett.

— Vagy még annál is rosszabb! — vélte az újságíró. — S aztán mi lett Kelemennel?

— Elmondom azt is. Két hét mulva, amikor én is megkaptam az utolsó porciót s elengedtek, már a föld alatt volt. A körorvos azt monddta, hogy fertőzést kapott a sebe s az ölte meg. Legényember volt, özvegy s gyermekek nem sírtak utána. Különben is: eleshetett volna a harctéren is! S akkor még nem indítottak vizsgálatot az ilyen ügyekben. Mindenki magával törődött s a más baját igyekezett észre sem venni.

— Ha én ezt le tudnám festeni! — sóhajtozott a festő.

— Rendkívül érdekes eset, nagyszerű anyag — lelkesedett az újságíró. — De hol függ össze ez a mostani öngyilkossággal?

— Hát nem érti? Az a Karácsony senki más, mint a mostani gyárigazgató, akinek a felesége most öngyilkos lett.

— Szóval az öngyilkos asszony ugyanaz, aki...

— Éppen az! Hallgasson ide. Az a közös fűrészes Kelemen halála után a Karácsonyé lett, egyedül. Olyan idők keletkeztek, amikor könnyen haladhatott az, aki többséginek vallotta magát. A kicsi vállalkozásból nagy részvénytársaság lett. Három esztendő mulva Karácsonyné már úri dáma volt, selyemköntösben járt. De az a látvány, az a szigurancás, ráfeküdt a lelkire. Beszélik, hogy el-elszökött régi barát-
nőihez s órákat sírt: az én uram gyilkos s az vagyok én is. Pokol tüzére

jutunk mind a ketten. Legnagyobb bánata mégis az volt, hogy az ura nem mutatott semmi bűnbánatot. Egyszer a templomban az égő gyertya fölé tartotta a kezét, hogy izelítőt kapjon a pokol tüzéből. Napról-napra sorvadt, de nem a testivel volt baj, hanem a lelkivel. Az ura virult s hízott, testileg s vagyoniilag egyaránt. S minél jobban gyarapodott az ember, annál jobban fogyott az asszony lelke, ami úgy égett el, mint a gyertya. Az utolsó esztendőben már sírógörccsök fogták el, ha megpillantotta az urát. Nem tudta nézni, hogy ez az ember vidáman és pirosan járkál s meg se látszik rajta, hogy az ő lelkén szárad egy ember élete. Akár hiszik, akár nem, ez az igazság: abba bolondult meg ez az asszony, hogy nem látta az urán a bűnbánatot. Beszélik, hogy bibliákat s mindenféle szentkönyveket lopott az ura kezeügyébe, de az ember csak kacagott: «Én egy újjal se nyultam hozzá! Elment a szép eszed, hogy ilyesmivel gyanusítasz?» Ezt nem tudta elviselni a szegény asszony. Legutoljára azt mondotta az egyik régi barátnőjének, aki cseléd-sorba került a házukhoz: «Fekete lelkű emberek járkálnak mindenfelé! Gyilkosok, tolvajok, rablók! Az arcuk vidám és piros s meg se látszik rajtuk, hogy milyen sötét bűnöket hordoznak magukban. Jaj, nem lehet ezt elviselni!» Másnap begyűjtatott a sütökemencébe, mintha kenyér-sütésre készülne. Tűzbe hányta az összes bibliákat s szentkönyveket, amiket az ura megjavítására esztendők alatt összegyűjtött. Aztán maga is a könyvek után bújt a behévitett kemencébe.

Töltött s ivott a tanító úr, mert elrekedt egy kicsit a hosszas elbeszélésben. Aztán felemelte az ujját:

— Most már kérdem az uraktól: hát nem kisebbségi tragédia ez?

IV.

Újra ittak, mind a hárman.

— Kolosszális! — mondotta az újságíró. — Ez már nem is riport, hanem kész riportregény.

— Megmondtam, úgyi? Van itt mit írni elég. Könyvtárakat lehetne.

— Hát ez megírnivaló csakugyan. Ez a bolond asszony, aki...

— Ne felejtse el, hogy mibe bolondult meg!

— Én pedig azt mondom — emelte fel a ceruzáját a festő —, hogy nem volt bolond az az asszony, sőt, egyedül volt ember, a sok vadállat között...

— Értem, mire gondolsz. Ez lehetne a regény alapeszméje. De én más véleményen vagyok — fejtegette vitázó kedvvel az újságíró. — Azt mondom, hogy már születésétől kezdve terhelt lehetett ez az asszony. Gondolj csak a szigurancás jelenetre. Idegbeteg volt, sexuális alapon, azért örült meg.

— Bolond volt hát, persze, hogy bolond volt — zárta le a vitát a tanító. — Ép ésszel nem végzi ki magát ember ilyen rettenetes módon.

Mindene megvolt, amit akart. Csak az a fő, hogy mi miatt bolondult meg.

— Én azt mondom . . . — kapott új gondolatot az újságíró, de nem fejthette ki, mert a korcsmáros befordult az ajtón s rendelés nélkül új üveget hozott.

— Itt a csendőrőrmester — dohogott dühösen — s kínoz erősen, hogy kik s mik az urak.

— Mi köze hozzá! — pattant fel bátran az újságíró. — Minket nem köröznék, majd én megmutatom neki . . .

— Azt kérdezte, hogy nem olyan *munkásvezérfélék*, akik izgatni jöttek a gyáriakat?

— Nahát, ez már sok!

— Én azt mondtam neki — folytatta a korcsmáros, — hogy a tanító úr is itt van s erre megnyugodott. Akkor nem lehetnek affélék — mondta, — mert a tanító úr a gyár érdekeit képviseli.

— Mondd meg neki, Gazsi, hogy maradjon veszteg, mert ezek az urak nem olyanok. S várj csak . . . — csendesítette a tanító az újságírót.

Megtöltötte az új üvegből a poharakat s aztán a korcsmáros felé nyujtotta:

— Ezt vidd ki neki, tudom, hogy ezér jött. Mondd azt, hogy mi megyünk az állomásra, nincs időnk elfogyasztani, használja egészséggel. Ezt az üveget pedig a gyár kontójára írd.

Begombolta báránybőrös bekecsét s megigazította fején a sapkát.

— Mehetünk urak! Eltőtt az idő, ha nem akarnak lekésni.

— Hanem, tanító úr — vetette oda készülődés közben az újságíró — maga éppen annak a gyárnak az ügynöke?

— Méknek?

— Hát annak, ahol *az az ember* az igazgató! Maga érintkezik azzal az emberrel?

— Én-e? Azt már nem! Vele sohasem tárgyalok, akár egy szót is. Elkerülöm, mert nem tudom nézni sem. Van elég hivatalnok ott, akivel elintézem a magam dolgát. Vele? Azt már nem.

Kicsit gondolkozott s így fejezte be a tiltakozást:

— Pedig azt mondják, nem éppen rossz ember. Nem látszik meg rajta, hogy valamikor semmisse volt. Szereti a vendégeket is. Az urak felkereshetik, ha akarják, de én már nem. Hallottam, hogy az újságírót s a művészeket szívesen fogadja . . .

— Annyi bizonyos — jegyezte meg az újságíró, — hogy nem volna érdektelen dolog beszélni vele . . .

A festő elkacagta magát, pedig természeténél fogva ritkán kacagott.

— Megfestem ezt a modern «mártirhalált» s neki adom el a képet.

— Nem rossz ötlet . . .

A hátulsó ajtón távoztak, hogy elkerüljék a csendőrt.

Kiléptek a ködbe s tömörültek, hogy beszéd közben egymás arc kifejezését jobban láthassák.

V.

Az úton tovább csikorogtak a láthatatlan kerek s félméternyire a fagyos földtől csendesen úsztak a rönkök, mintha *titokzatos erő a végtelenségből hozná s oda vinné őket* . . .

Útközben ötször találkoztak olyan rönkkel, amelynek tetején szénászsákba pólyált lábbal ott ült a gyermek.

A korcsmáros kis cselédje pedig beosont az urak távozása után a «kaszinóba» s kinyalta piros nyelvcskájával a fenyővizes poharakat. Pirosabb lett ettől egy árnyalattal s kimart kezei nem fáztak úgy, amint a lépcső aljában hideg vízzel öblögette a mosatlan edényeket.

Kacsó Sándor.

A LÁZADÓ.

*Hiába cikázik égfelé a dalnak
szemet-odarántó fényes madara —
hiába gyötörnek gyönyörű hatalmak
s hiába húz férji szeme-sugara!
Bús megkötöttségem nagy fekete láncán
tört-tükrű szememből szivárog a könny! . . .
Egy igazi férji megörülne láttán —
s ajkamra csak a dac fémverete jön.*

*Munka zúgásában, rút kopott ruhámban,
nappalom a küzdés, mely járadtan néz.
A józanság erős, tiszta szója számban,
s csak hajszolt embertárs keze minden kéz.
Elrohant férfiak tekintete rámhull —
talán a sajnálat suhan arcukon.
Vagy szólnak a hű, derék fegyvertársrul,
ki mellettük harcol minden harcukon.*

*Felsötéllő ruha, súlyos-göröngy gondok,
Cerberusként őrzik árvaságomat.
Néha strok — néha keményeket mondok,
néha vérig-vágom éles láncomat.
Mult szélmalom-harcok balga kitűzése:
a független nő is groteszk árnyat vet . . .
Sziklába fejemet nem verhetem mégse —
s birokra a korral nem kelhet az egy! . . .*